

ОСОБЛИВОСТІ АУТОАГРЕСІЇ ПІДЛІТКІВ-ДЕВІАНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Смілянець Т. Л.

В умовах бойових дій на території країни суспільства переживає кожного дня тривоги та стрес. Однією з основних вразливих категорій є діти, які ще не готові сприймати дійсність такою, як вона є. Суспільство сьогодні спантеличене вирішенням проблем соціалізації неповнолітніх, пошуком підходів профілактики протидії всієї девіантної поведінки підлітків. Нерозуміння причин гибелі народу, авіаударів провокує пошук причин в собі, трансляцію деструктивної поведінки на себе, на інших чи на тварин. Останнім часом збільшилась кількість підліткової аутоагресивної поведінки, суїциду, про який важко говорити та якому важко знайти пояснення. Сучасна соціокультурна ситуація характеризується постійно зростаючою напруженістю суспільного життя, різкими змінами, що відбуваються у всіх її сферах процесами, що об'єктивно ускладнюють, самоорганізацію поведінки індивідів. Збільшується залежність соціальнополітичного укладу суспільства від поведінки кожної людини. Девіантна поведінка підлітків може посилюватися в умовах воєнного стану через стрес, невизначеність та втрату стабільності в житті. Саме тому, постала необхідність в дослідженні аутоагресивної поведінки серед підлітків-девіантів.

У статті розглянуто теоретичні аспекти деструктивної поведінки підлітків-девіантів. Відповідно до психологічної енциклопедії термін поведінка девіантна (лат. *deviatio* - відхилення) - дії людини (девіанта), які порушують офіційно встановлені в суспільстві чи неофіційні в певній соціальній групі моральні та правові норми, що призводять до її покарання, ізоляції, виправлення або лікування. Встановлено, що деструктивність притаманна кожній людині, але в підлітків проявляється найбільш частіше. Зокрема останнім часом зріс інтерес до різних порушень психологічного розвитку у підлітків, а також збільшилася кількість підлітків з різними видами психологічних відхилень. В дані статті розглянуто причини і особливості аутоагресивної поведінки серед підлітків-девіантів.

Метою реалізації дослідження було використано перелік теоретичних та емпіричних методів, а саме: спостереження, оцінка та опис.

Ключові слова: деструктивність, підлітки, поведінка девіанта, аутоагресія, соціальна ізоляція.

Smilianets T. L. Peculiarities of autoaggression of deviant teenagers in wartime conditions

In the conditions of hostilities on the territory of the country, society experiences anxiety and stress every day. One of the main vulnerable categories are children who are not yet ready to perceive reality as it is. Society today is puzzled by the solution to the problems of socialization of minors, by the search for preventive approaches against all deviant behavior of teenagers. Lack of understanding of the causes of the death of the people, airstrikes provokes the search for reasons in oneself, the transmission of destructive behavior to oneself, others or animals. Recently, the number of adolescent autoaggressive behavior, suicide, which is difficult to talk about and difficult to find an explanation for, has increased. The modern socio-cultural situation is characterized by the ever-increasing tension of social life, sharp changes occurring in all its spheres, processes that objectively complicate the self-organization of the behavior of individuals. The dependence of the socio-political structure of society on the behavior of each person is increasing. Adolescent deviant behavior may increase in martial law due to stress, uncertainty and loss of stability in life. That is why there is a need to study autoaggressive behavior among deviant teenagers.

The article examines the theoretical aspects of the destructive behavior of deviant teenagers. According to the psychological encyclopedia, the term deviant behavior (lat. *deviatio* - deviation) is the actions of a person (deviant) that violate the moral and legal norms officially established in society or unofficial in a certain social group, which lead to his punishment, isolation, correction or treatment. It has been established that destructiveness is inherent in every person, but it manifests itself most often in teenagers. In particular, interest in various disorders of psychological development among adolescents has recently increased, and the number of adolescents with various types of psychological abnormalities has also increased. This article examines the causes and features of autoaggressive behavior among deviant teenagers.

The purpose of the research was to use a list of theoretical and empirical methods, namely: observation, assessment and description.

Key words: destructiveness, teenagers, deviant behavior, autoaggression, social isolation.

Вступ. Проблема аутоагресії розглядається в таких науках як психіатрія, психологія, соціологія, педагогіка, філософія, юриспруденція. Кожна з них використовує у вирішенні заявленої проблематики термінологію і своє розуміння сутності аутоагресії. В будь-якому випадку аутоагресія має безпосередній зв'язок з особистістю, вказує на відхилення у її формуванні та ускладнює соціальну адаптацію. Мета публікації - висвітлити причини виникнення аутоагресивної поведінки серед підлітків-девіантів в умовах воєнного часу.

Методологія аналізу проблеми: сучасна молодь, враховуючи глобалізаційні передумови, егоцентризацию особистості, тотальне нівелювання загальноприйнятими нормами поведінки, вирізняється особливою жорстокістю, агресією та агресією направленою на самого себе. Підлітковий вік є складним періодом, пов'язаним зі становленням особистості. Він характеризується різкою зміною поглядів, смаків, потреб, а також змін у Я-концепції (Бернс, 1986). Тому прояви агресії у підлітків можуть бути необґрунтованими та являтися наслідком особистісної кризи [11].

Проблема аутоагресивної поведінки у підлітків-девіантів є серйозною соціальною та психологічною проблемою. Аутоагресія може включати самошкодження, саморізання, спроби самогубства, а також інші форми навмисної травми для себе.

Методологію дослідження становить комплекс загальнонаукових методів і фахових підходів. Аналіз, узагальнення, порівняння тощо використано для виокремлення сутнісних характеристик явищ залежності загалом і телефонної залежності зокрема, адикції та адитивної поведінки. Системний підхід зумовив формування цілісної та комплексної оцінки наукових напрацювань за напрямом здійснюваного дослідження, а контент-аналіз допоміг окреслити найвагоміший внесок дослідників і перспективність практичного застосування їхніх висновків і пропозицій [1]. Практична значущість: в статті розглянуто причини виникнення аутоагресивної поведінки серед підлітків-девіантів.

Результати й обговорення. На думку психологів, в умовах сьогодення в юнацтва істотно зросли потреби в самоствердженні, самовизначенні, самореалізації, натомість емоційно-вольова сфера та саморегуляція ще не сформовані, а отже, вони легше стають девіантами та схильними до девіантної поведінки (девіантна поведінка - це поведінка особистості, яка не відповідає загальному стандарту). Девіацію розуміють як будь-яке відхилення від нормального, загальноприйнятого стану речей як у природі, так і в суспільстві [15].

Висновки. Важливо розуміти, що в умовах воєнного стану психічна підтримка, надана спеціалізованими організаціями, родиною та громадськістю, може мати критичне значення для запобігання та допомоги в управлінні аутоагресивною поведінкою серед підлітків-девіантів. Дослідження девіантної поведінки серед підлітків в умовах воєнного стану є важливою складовою частиною поведінки в соціумі. Причому сюди включаються не тільки негативні, а й позитивні види девіації, що відрізняє її від інших понять, які характеризують негативні явища в суспільстві.

Кінцевим проявом цієї поведінки є суїцид. Суїцидальна поведінка є найважчим проявом аутоагресії [10]. Крім цього до аутодеструктивної поведінки відносять залежність від алкоголю, небезпечного виду спорту, надмірна праця, татування, залежність від фізичного навантаження.

Аутоагресія серед підлітків-девіантів в умовах воєнного стану має свої особливості через додатковий стрес та травматичні впливи, отримані травми в минулому, які можуть супроводжуватися конфліктом та низкою багатьох інших факторів. У підлітковому віці актуалізуються процеси: розвитку особистості,

становлення образу «Я», пошук сенсу життя і самовдосконалення. На розвиток самосвідомості значно впливає оточення підлітка, тому, під впливом соціальних умов, самооцінка зазнає постійних змін [13]. В умовах воєнного стану аутоагресія серед підлітків також може виникати як наслідок стресу, травм або психологічних проблем, пов'язаних із воєнними подіями. Явище аутоагресії - це не лише про завдання собі фізичного болю, воно також проявляється у самообвинуваченні, знеціненні себе, висвітлення себе перед оточенням у невідгідному світлі тощо. Складність у дослідженні аутоагресивної поведінки полягає у тому, що вона знаходиться у сфері інтересів таких наук, як психіатрія, психологія, соціологія, педагогіка, філософія, юриспруденція. Кожна з них використовує у вирішенні заявленої проблематики термінологію і своє розуміння сутності аутоагресії [19], а тому дослідити аутоагресію тільки у розрізі однієї науки не можливо.

І. Я. Гілінський та А. Г. Амбрумова у своїх дослідженнях стосовно соціальних девіацій, вбачають природу суїциду як явища, що зумовлюється агресією на ґрунті фрустрації (Фрустрація (від лат. Frustration - обман, марне очікування) - негативний психічний стан, обумовлений неможливістю задоволення тих чи інших потреб. Цей стан виявляється в переживаннях розчарування,

тривоги, дратівливості, нарешті, розпачу), а фрустрація, у свою чергу, породжується відносно низьким соціальним (економічним) статусом чи його падінням. Спрямованість агресії на інших чи на себе (самогубство) залежить від соціальної чи психологічної «стриманості».

Як зазначає О. В. Погорілко, в психоаналізі аутоагресія розглядається як захисний механізм психіки. Вважається, що така поведінка є наслідком перенаправлення агресії, перш за все спрямованою на зовнішній об'єкт. У випадках, коли від цього зовнішнього об'єкта (або від існування цього зовнішнього об'єкта) залежить благополуччя людини, агресія може бути переспрямована. В одних випадках на інший зовнішній об'єкт (виміщення), а в інших випадках, якщо такого об'єкта не знаходиться чи, що частіше, якщо таке перенаправлення виявляється неприйнятним (засуджуваним, караним) і агресія виявляється спрямованою на самого себе. Незважаючи на те, що аутоагресія створює серйозні проблеми (в умовах війни через низку емоційних загострень ці проблеми збільшуються) для того, хто застосовує цей захист, емоційно вони виявляються для нього більш прийнятними ніж усвідомлення первинного об'єкту агресії.

В період розвитку, засвоєння моральних цінностей та норм поведінки підлітки опиняється в умовах, коли задоволення значущих соціальних потреб та потреби в самовизначенні супроводжується підвищеною емоційною чутливістю [17]. Через це їх аутоагресивна поведінка частіше спрямована на знищення себе як індивіда внаслідок зруйнованих соціальних зв'язків з оточенням, а отже перетворюється на засіб самоствердження.

Під час дослідження факторів аутоагресивної поведінки серед підлітків-девіантів встановлено такі причини виникнення вказаної поведінки, а саме:

1. «Психологічний тиск» в умовах воєнного стану. Воєнний стан може призводити до значного «психологічного тиску» на підлітків, загроза для особистої безпеки, страх втрати близьких та інші стресори можуть сприяти розвитку аутоагресивних поведінок серед підлітків схильних до девіантної поведінки. Психологічний тиск може бути одним з признаков аутоагресивної поведінки, але важливо розрізняти різні аспектами цього поняття. Слід зазначити, що психологія влаштована таким чином, що тиск здебільшого призводить до постійної втрати концентрації та зниження розумової активності [4]. Аутоагресія охоплює широкий спектр вчинків, включаючи самопошкодження та

інші форми небезпечної поведінки, що можуть завдати шкоди фізичному чи психічному здоров'ю підлітка. Психологічний тиск, у контексті аутоагресії, може виявлятися таким чином: внутрішні конфлікти - особа може відчувати внутрішні конфлікти такі, як невірноваженість чи психологічний дискомфорт, що призводить до тиску на психіку; емоційний стрес - високий рівень емоційного стресу, що створює психологічний тиск, який, у відсутності ефективних стратегій впорядкування зі стресом, може призвести до аутоагресивних дій; спроби вирішення проблем - підліток може використовувати аутоагресію, як спробу вирішити психологічні проблеми чи подолання емоційних труднощів; самозневаження - може викликати самозневаження та відчуття неприйняття себе, що впливає на самооцінку та самопочуття; відчуття безвихідності - психологічний тиск може породжувати відчуття безвихідності, і підліток може використовувати аутоагресію, як спосіб врегулювання цих відчуттів.

Важливо визначити конкретні контекстуальні та індивідуальні чинники, які можуть призводити до психологічного тиску та аутоагресивної поведінки. У багатьох випадках, взяття на себе або спостереження за психологічним тиском може вимагати допомоги від кваліфікованого фахівця в галузі психічного здоров'я, такого як психотерапевт чи психіатр. Індивідуальний підхід та підтримка можуть бути ключовими для розуміння та ефективного управління аутоагресивною поведінкою.

2. Порушення психічного стану. Воєнний конфлікт може сприяти розвитку психічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність тощо. У наш час практично кожна людина відчуває хронічне перенапруження, яке супроводжується пригніченим настроєм, тривогою, погіршенням сну. В умовах війни посттравматичний стресовий розлад є типовим як для військових, так і для цивільних [9]. Категоріями ризику є військові, діти, жінки, люди літнього віку. При цьому розлад більше характерний для людей чутливих та емоційних, тож чим більш травматичною була ситуація, тим більший ризик появи розладу. Також важливо пам'ятати про додаткові фактори, які можуть погіршити психічний стан підлітка, а саме: самопризначення вини - це коли особа з порушенням психічного стану може відчувати надмірне самопризначення вини за якісь події або ситуації, що може призвести до аутоагресії, як спробу покарати себе; низька самооцінка - психічні розлади можуть впливати на віру в себе та низьку самооцінку, як наслідок

це може стати негативною мотивацією для аутоагресивної поведінки; розлад особистості - особи із розладами особистості, такими як граничний розлад особистості, можуть демонструвати нестабільність емоцій та міжособистісні конфлікти, що може вказувати на аутоагресивне спрямування; депресія, тривога та інші розлади психічного здоров'я можуть заважати молодим повноцінно зосереджуватися, ефективно розподіляти свій час та брати активну участь у соціальній діяльності відсутність стратегій копінгу -люди із порушеннями психічного стану можуть не мати ефективних стратегій управління стресом та емоціями, що може призвести до використання аутоагресії, як способу подолання труднощів [12]; погіршення симптомів - загострення симптомів психічного розладу можуть впливати на загальний психічний стан і викликати аутоагресивну поведінку. Ці розлади є супутніми факторами для аутоагресії серед підлітків-девіантів. Таким чином, слід зазначити, що ПТСР досить розповсюджене захворювання, поширеність якого в умовах сьогодення різко підвищилась [18].

Також у сучасних підлітків обох статей суїцидальна поведінка, як прояв аутоагресії, значною мірою пов'язана з вживанням психоактивних речовин, з агресивною і антисоціальною, в тому числі груповою поведінкою, раннім досвідом сексуальних відносин, низькою самооцінкою, схильністю до ризику [5].

3. Соціальна ізоляція від оточення. Воєнний стан може призвести до втрати соціального середовища, психосоціальної підтримки та загрози втрати в'язків із родиною та друзями. Це може посилити почуття самотності та відчуження. В дослідженнях науковців різні прояви «самості» розуміються як здатність індивіда до організації та регуляції власного буття; як вища, усвідомлена форма життєтворчої активності [6]; як структурний елемент самосвідомості, що відповідає за екзистенціальний напрямок розвитку індивіда [3]. Але враховуючи умови військового стану не кожному підлітку вдається впоратися із соціальною ізоляцією.

Також соціальна ізоляція може грати важливу роль у розвитку аутоагресії серед підлітків-девіантів. Особливо важливо враховувати, що підлітковий вік є періодом інтенсивного формування особистості, а соціальні взаємодії грають ключову роль у психічному та емоційному розвитку. Відсутність позитивних соціальних взаємодій та відчуття відокремлення від оточення можуть призводити до стресу та психічної напруги, що, в свою

чергу, можуть стати причиною аутоагресивної поведінки.

4. Недостатній або відсутній доступ до психологічної допомоги. У воєнних умовах пов'язаних з міграцією особливо в країнах з обмеженим доступом до медичних та психологічних ресурсів, може бути складніше отримати професійну допомогу для підлітків, які можуть потребувати психологічної підтримки. У деяких людей можуть виникнути думки про власну неповноцінність, дискомфорт від спілкування з навколишнім світом через неможливість зрозуміти людей у новій країні, відчуження [16]. У більшості випадків вимушені мігранти мають посттравматичний стресовий розлад, психосоматичні симптоми та захворювання, що впливають на психічне здоров'я внаслідок воєнних дій, втрати близьких, майна, тощо. На що підлітки з девіантними розладами можуть реагувати по-різному.

5. Використання аутоагресії, як методу заспокоєння та засобу контролю над ситуацією. В умовах загострення конфлікту, підлітки можуть намагатися відчути контроль над своїм життям, використовуючи аутоагресію, як спосіб виявлення своїх емоцій та потреб. Аутоагресія серед підлітків-девіантів може виникати в контексті емоційних труднощів та стресу. Підлітки можуть використовувати аутоагресію, як спроб заспокоєння себе або вираження емоцій, які їм важко висловити. До прикладу навмисні самопошкодження розглядають в контексті агресивної поведінки, депресивних розладів, суїцидальних намірів, як наслідок органічних розладів чи психотичного самопокалічення, спричинені галюцинаціями й іншими спотвореннями реальності [8].

6. Вплив медіа і соціальних мереж. Медіа та соціальні мережі можуть підсилювати стрес та емоційний навантаження шляхом показу трагічних подій, зображень насильства та інших травматичних сценаріїв. Наукові дослідження показують, що соціальні мережі можуть впливати на девіантну поведінку серед підлітків (від англійського "adolescents"). Однак важливо відзначити, що вплив не є однозначним, і він може залежати від різних факторів, таких як тип соціальних мереж, тип девіантної поведінки, індивідуальні риси особистості та контекстуальні умови.

7. Обмежений доступ до освіти та розваг. В умовах воєнного конфлікту може бути важче забезпечити нормальні умови для навчання та розваг [2]. Це може призвести до відчуття невизначеності та втрати перспектив. Обмежений доступ до освіти та розваг може впливати на психічне здоров'я

підлітків та стати чинником аутоагресивної поведінки. Недостатність можливостей для розвитку, навчання та відпочинку може викликати стрес, невдоволення та відчуття відсутності перспектив. Ймовірні можливі механізми, які пояснюють, як обмежений доступ до освіти та розваг може впливати на аутоагресивну поведінку підлітків: стрес та невпевненість у майбутньому (підлітки можуть відчувати відсутність перспектив, що стає причиною психічного дискомфорту та внутрішньої напруги); відчуття відокремлення та неприйняття якщо підліток відчуває себе відокремленим або відхиленням від оточення через обмеженість можливостей, це може призвести до відчуття неприйняття, що, в свою чергу, може впливати на самооцінку та емоційний стан; сприйняття власного значущості, обмежений доступ до освіти та розваг може призводити до відчуття власної безперспективності або важливості [18]. Це може викликати емоційний стрес та допомагати формувати аутоагресивну поведінку, як спосіб виразити внутрішньої біль; відсутність позитивних стимулів, обмежений доступ до розваг та освіти може призвести до відсутності позитивних стимулів у житті підлітка. Відчуття нудьги та безцільності може сприяти виникненню аутоагресивної поведінки, як спробу виправити це відчуття; відсутність підтримки та допомоги, обмежений доступ може означати брак підтримки з боку родини, школи чи інших соціальних структур. Відсутність підтримки може призвести до почуття відчуження та справити негативний вплив на психічне здоров'я. Вивчаючи сутність травмуючих обставин у воєнний час, важливо відмітити, що екстремальною ситуацією для тих, хто її переживає, може бути зовнішній стрес, травма.

Для запобігання аутоагресії важливо забезпечувати підліткам можливість для розвитку, створювати підтримуюче соціальне середовище та забезпечувати доступ до ресурсів для освіти та розваг [7]. Необхідно також враховувати індивідуальні потреби та особливості кожного підлітка, а також шукати допомогу від професійних фахівців у галузі психічного здоров'я при необхідності. Сучасні реалії та соціокультурні чинники, які мають глобальний характер, зумовлюють істотні суспільні трансформації, плинність соціальних ролей, статусів, належних і прийнятних форм соціальної поведінки, а також дедалі більше розмаїття соціальних цінностей і ціннісних орієнтацій, які поділяються представниками різних соціальних груп; трансформації та зміни у ставленні до життєвого вибору особистості [14].

Література

1. Скориніна-Погребна О.В., Бутко О. О., Науково-методичний аналіз аутоагресії в сучасній психології. URL: <http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/6043>
2. Васильєва Н. М. Особливості психологічної допомоги в умовах вимушеної міграції. Чорноморські наукові студії, 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-300-5-42>
3. Даценко О. А. Психологічний тезаурус життєтворчих умінь особистості. Актуальні Проблеми Психології в Зкладах Освіти, 2022. 4, 8-14. URL: <https://doi.org/10.31812/psychology.v4i.7419>
4. Запара С.І., Виглазова М.В. Захист від психологічного насильства на робочому місці: національний та закордонний досвід, 2019. URL: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.3.13>
5. Крижановська, З. Ю., Радчук, Н. Емоційні розлади як кореляти порушення якості психічного здоров'я в студентському віці. *Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Психологія*. 2023. 3, 72-75. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.14>
6. Когут М.Г., Зан М.І., Переш І.Є. Соціальна девіація: поняття та класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. С. 58.
7. Кобзієва І. Запобігання домашньому та гендерно зумовленому насильству. *Innovative ways of improving medicine, psychology and biology*. 2023. 77-87. URL: <https://doi.org/10.46299/isg.2023.monomed.2.3.1>
8. Лисенко Л.М. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2019-3-10>
9. Мазур О., Ткаченко І., Чепурна В. Посттравматичний стресовий розлад в умовах військового стану. *Наукові Перспективи (Naukovi Perspektivi)*, 2023. 5(35). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5\(35\)-825-834](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-5(35)-825-834)
10. Мареніч Г., Платонова Д. Посттравматичний стресовий розлад в українців в умовах повномасштабного вторгнення. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. 2022. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-09.12.2022.60>
11. Моргун В.Ф., Тітов І.Г. Основи психологічної діагностики. *Навч. посібник*. Київ : Видавничий дім «Слово», 2009. 464 с.
12. Мул, С. Фрустрація як проблема психічного стану особистості. *Збірник Наукових Праць Національної Академії Державної Прикордонної Служби України*. Серія: психологічні науки. 2020. 12(1), 193-203. URL: <https://doi.org/10.32453/5.v12i1.146>

13. Назаревич В. В., П'ясецька О. В. Остракізовані ознаки аутоагресивної поведінки підлітків, 2019. URL: https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi12.69
14. Робокіна Н. Процесуальні та результативні характеристики життєвого вибору особистості в сучасному соціумі. *Psychology of Personality*, 2021. 11(1), 77-84. URL: <https://doi.org/10.15330/ps.11.1.77-84>
15. Романенко О.В. Чинники девіантної поведінки підлітків з позицій різних психотерапевтичних підходів, 2021. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/view/1402>
16. Сергета І., Макарова О., Браткова О. (2022). Прогностична оцінка стану психічного здоров'я сучасних учнів і студентів на підставі використання процедур кластерного аналізу: закономірності та особливості. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-20.05.2022.097>
17. Урбанович А. П. (2023). Психологічні особливості впливу взаємодії підлітків та батьків на самооцінку підлітків. *психологічні науки: теорія і практика сучасної науки*. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-322-7-10>
18. Фомич М. Теоретичні концепції психічного здоров'я особистості в психологічній науці. *Вісник Національного Університету Оборони України*. 2020. 49(1), 103-109. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-49-1-103-109>
19. Цирковникова, І. Особливості адаптації вимушених переселенців та надання первинної психологічної допомоги під час бойових дій. *Humanitas*. 2023. Вип. 1. С. 138-143. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.20>
20. Цюняк, О. Формування готовності майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності в закладах вищої освіти. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2018. 18(1). URL: <https://doi.org/10.15330/msuc.2018.18.142-147>

Смілянець Т. Л.,
orcid.org/0009-0006-3748-4995
головний психолог відділу
психологічного забезпечення
управління соціально-психологічної роботи
Департаменту кадрового забезпечення
Національної поліції України